

בבא קמא פח

משה שווערד

1. רש"י על בבא קמא דף פח/א

יצא עבד שאין לו אחוה - עם ישראל שאין בא בקהל:

2. תוספות מסכת בבא קמא דף פח עמוד א ד"ה יצא עבד

יצא עבד שאין לו אחוה - פי' אין יוצאי חלציו קרויין אחים מה שאין כן בגר ביוצא מחלציו רוצה הקונטרס לפרש.

3. שערים מצויינים בהלכה

יצא עבד שאין לו אחוה. /פרש"י עם ישראל שאין בא בקהל. /ובמס' סנהדרין (פו.) פרש"י אין לו אחוה אפילו עם אחיו בני אביו דכתיב (וירא כב-ה) "עם החמור", עם הדומה לחמור אינו אלא כבהמה. ועי' בתוס'. אבל בחי' הראב"ד מפרש, דקורבה קאמר, אבל גר יש לו קרבת בנים וקורבת אישות בקרוב אשתו. ועי' במסורת הש"ס שכתב דומה לזה. /ובהא דפרש"י שאינו בא בקהל, הקשה בתורת חיים, דא"כ ממזר ופצוע דכא וכרות שפכה שפסולין בקהל יהיו פסולין לעדות [וכן הקשה ברש"ש], לכן נראה כפירוש התוס', ובפנ"י מפרש דכוונת רש"י דמשום שאינו בא בקהל, ממילא אי אפשר לעבד להיות לו אח ישראל אף מן האם, שהרי אסור לישא ישראלית, ובתו אסורה לישראל, א"כ בכל זרע עבד עד עולם, אי אפשר להיות להם אח ישראל, אבל כל הפסולים ודאי חזינן שיש להם אחים ישראלים. ועי' בערוך לנר במס' סנהדרין (פו.) ד"ה יצא. ובתוס' יו"ט הקשה, דלשון אחוה לא משמע לענין ביאת קהל.

4. רש"י על בבא קמא דף פח/א

במצות - [1] כל מצוה שאשה חייבת בה עבד חייב בה דגמר לה לה מאשה:

5. חדושי רע"א על בבא קמא דף פח/א

גמרא ורבנן אחיו הוא במצות. עיין רש"י סוטה דף מ"א ע"א ד"ה אחינו אתה, וצע"ק:

6. רש"י על סוטה דף מא/א

אחינו אתה - [2] שאמו מישראל:

7. שערים מצויינים בהלכה

כתב הרמב"ם (חובל פ"ה ה"ג) אפילו הכה
עבד חבירו הכאה שאין בה שוה פרוטה
לוקה, שהרי ישנו במקצת מצות. וכ"כ הטור
(חור"מ סי' תכ) דהמכה עבד חבירו לוקה. ועי'
בלבוש (שם סק"ב). וע"ע במהר"ץ חיות.
והקשה הב"י למה כתבו רק כשמכה עבד
חבירו לוקה, הא הטעם דמחוייב מלקות מפני
שישנו במקצת מצות, וא"כ גם המכה עבד
שלו יהא חייב, כיון שאין בהכאה שו"פ,
ונשאר בצ"ע. [ועי"ש בב"ח שמפרש דאילו
עבד שלו אפילו יש בהכאה שו"פ לוקה, כיון
דאינו משלם ממון, ואין כאן קם ליה בדרכה
מיניה. ובמס' גיטין (כא:)] הבאנו מהשבות
יעקב שמחדש, דהמכה עבדו פטור כיון
דכתיב (משפטים כא-כא) "לא יוקם כי כספו
הוא", ולכן אין בו מלקות, אבל לעולם אסור
להכותו ללא צורך, רק דאיפקע מחיוב
מלקות. וכ"כ בשו"ת חכם צבי [הנוספות אות
לד] דבעבד כנעני שלו פטור על הכאתו בין
בשו"פ בין בפחות משו"פ, שלא יהא חמור
מן ההורגו דפטריה רחמנא [עי' רמב"ם רוצח
פ"ב הי"ב], כש"כ בהכאה שאין בו מיתה, וכן
משמע פשטא דמתני' לעיל (פז). החובל בעבד
כנעני שלו פטור, ומשמע דמכולן פטור
אפילו ממלקות. ועי' במלבי"ם (שם אות פ)
שמוכיח מהרמב"ם (רוצח פ"ב הי"ד) שעבדו
יש לו רשות להכותו בשבט ומקל ורצועה,
ולא בהכאת רציחה. ועי' במנ"ח (מצוה מט
סוף אות ט).

8. קובץ הערות - סימן לז

(י) [מ"ה ע"ב] שום תשים עליך מלך מקרב אחיך, עד שתהא אמו מישראל. ויש להסתפק אם הוא לעיכובא
אפילו בדיעבד, או רק למצוה, אבל אם עברו והמליכוהו יש לו דיני מלך. ובתוס' כתובות (י"ז ע"א) ד"ה
מלך וכו', אע"ג דלא היה מלך גמור, מ"מ היו נוהגין בו כבוד מלך כמלך גמור. והלשון הזה אין בו הכרע, אם
כונתם שהיו חייבין מדינא לנהוג כן, או שנהגו כן מדעת עצמן. ונפק"מ עוד מספק זה, לענין יורש שלא היה
ממובחר שבאחיו, דאם הוא לעיכובא לא מהני ירושה, ואם הוא רק למצוה, שאין מעמידין אותו למלך,
אבל בירושה דממילא לא שייך לומר אין מעמידין אותו:
וכן יש להסתפק להיפוך, אם על פי ד"ת הוא מלך, והורידהו שלא כדין, שמרדו עליו, אם יש לו דיני מלך, או
דכיון דבפועל אינו מלך, פקע דינו, דאין מלך בלא עם. וד"ז מפורש בירושלמי הוריות (פ"ג [ה"ב] ט"ו ע"ב),
דכל אותן ששה חדשים שברח דוד מפני אבשלום, בשעירה היה מתכפר כהדיוט, אף שמרידת אבשלום היתה
שלא כד"ת:

9. שערים מצויינים בהלכה

מקרב אחיך ממוכר שבאחיך. [בקובץ הערות (סי' לו-י) מסתפק, אם דין זה הוא לעיכובא אפילו בדיעבד, או רק למצוה, אבל אם עברו והמליכוהו יש לו דיני מלך, ונפק"מ עוד מספק זה לענין יורש שלא היה ממוכר שבאחיך, דאם הוא לעיכובא לא מהני ירושה, ואם הוא רק למצוה שאין מעמידין אותו למלך, אבל בירושה דממילא לא שייך לומר כן.

10. תוספות מסכת בבא קמא דף פח עמוד א ד"ה יהא עבד

יהא עבד כשר לעדות - תימא הא ילפינן בכל דוכתא ג"ש דלה לה מאשה וכ"ת דאתי אחין ומרבה עבד ומפיק מג"ש א"כ גם מק"ו דקאמר נפיק וי"ל דכי גמרינן לה לה מאשה היינו להחמיר על העבד לעשותו כישראל לכל הפחות במצות שהאשה חייבת אבל לגרעו מאיש ולפסלו לעדות כאשה לא נלמוד דמן הדין כשר הוא לעדות דכתיב ועמדו שני האנשים והאיש איש הוא ועובד כוכבים אף על גב דאיש הוא מ"מ אין אחיו אבל עבד שהוא איש ואחיו במצות ליתכשר ורש"י פירש בפ"ק דגיטין (דף יא) גבי שטרות העולין בערכאות של נכרים כשרים לעדות מן התורה ושמעתין לא מוכחא הכי.

11. תוספות רבינו פרץ מסכת בבא קמא דף פח עמוד א

מה לאשה שכן אינה במילה. תימא והא ילפינן עבד מאשה בכל דוכתא מגזרה שוה דלה לה מאשה, וי"ל דלא ילפינן מהאי גזרה שוה אלא להרבות עליו מילי דחיובא אבל למעטו משום דין שבעולם לא ילפינן לה. ולא נהירא דהא במס' חגיגה (דף ד א) יליף לה מהאי גזרה שוה לפוטרו מן הראיה כאשה אלמא משמע דילפינן מהאי ג"ש גם מילי דמיעוטא. לכנ"ל דלא ילפינן מהאי ג"ש אלא דין מצות שהאשה חייבת בהם, אבל לגבי מלתא אחריתי לא ניתנה הגזרה שוה לידרש, ומשום הכי ליכא למילף מהאי ג"ש פסול דעדות.

12. שערים מצויינים בהלכה

ומה אשה כו' שהיא פסולה לעדות. כתב בחי' הרמב"ן מס' גיטין (ב: ד"ה עד) דבמקום שאי אפשר שתביא עדים כגון לפסיקת זיבתה ונדתה ולספירתה ולטבילתה, לפיכך האמינתה תורה, ואין למדין ממנה לשאר עדיות כלל, שאין דנין אפשר משאי אפשר. ומוכח דס"ל דבאי אפשר בענין אחר כלל נאמנת אשה מן התורה אף נגד חזקה. ועי' מה שהארכנו במס' קידושין (סד. ד"ה אבל, עד. ד"ה שלשה נאמנים) בענין עדות נשים דנאמנות. וע"ע בחי' מהרש"ם.

13. תוספות מסכת בבא קמא דף פח עמוד א ד"ה שכן אינה

שכן אינה במילה - אף על גב דלא שייכא במילה פירכא היא וי"מ דאין מצווה למול את בנה וליתא דא"כ מאי קאמר קטן יוכיח.

14. חדושי ר' מאיר שמחה מסכת בבא קמא דף פח עמוד א

תוס' ד"ה שכן אינה במילה וי"מ כו'. פירושם מחזור מה לאשה שכן אינה מחוייבת למול בנה תמיד, לא כן בעבד שאם ישתחרר מצווה למול בנו וע"ז אמר קטן יוכיח ודוק. אך זה אינו דא"כ מאי נקט מילה דוקא, הא אז הוא כישראל גמור בכל המצות, ויש ליישב למבין ואכמ"ל.

15. מצפה איתן מסכת בבא קמא דף פח עמוד א

תוס' ד"ה שכן אין במילה. אף על גב דלא שייכא במילה פירכא היא. ול"נ די"ל הא דפריך מה לאשה שכן אינה במילה היינו למול לאחרים אף על גב דשייך בה ואתא כמ"ד בע"ז (דף כז) דאשה פסולה למול שנאמר ואתה את בריתי תשמור ואשה לאו בת שמירת ברית היא וז"ש קטן יוכיח שישנו במילה דבר שמירת ברית הוא ויכול למול לאחרים לכ"ע כדמוכח בפוסקים:

16. שיטה מקובצת על בבא קמא דף פח/א

שכן אינה במילה אף על גב דלא שייכא במילה פירכא היא. וה"ר ישעיה ז"ל פירש אף על גב דלא אפשר היא יש לומר שלא צוה הכתוב להטיף ממנה דם ברית. ע"כ. ויש מפרשים דאינה מצווה לימול את בנה. וליתא דאם כן מאי קאמר קטן יוכיח. והקשה ר"מ אם כן לפרוך הכי מה לאשה שכן אינה מצווה למול את בנה וליכא למימר קטן יוכיח. ותירץ משום דלאו פירכא היא דהא עבד נמי אינו מצווה לימול את בנו דמהיכא תיתי כיון דאשה פטורה. הרא"ש ז"ל:

17. חדושי הגר"ח מסכת בבא קמא דף פח עמוד א

מה לאשה שכן אינה במילה

מה לאשה שכן אינה ראויה למילה. ע"י בשיטה מקובצת שהקשה דהתם משום דלא שייך גבה מילה, ותירץ דהרי פטורה גם מהטפת דם ברית, והדבר תמוה הרי גם הטפת דם ברית לא שייך גבה.

ונראה ע"פ מה דאיתא בגמ' ע"ז דף כ"ז דנכרי פסול למול או משום דכתיב המול ימול או משום ואתה את בריתי תשמור, וקאמר בגמ' שם דנ"מ לאשה דאי משום המול ימול אשה כמאן דמהילא דמיא ואי משום ואתה את בריתי תשמור נתמעט גם אשה, ומוכח מזה דלענין מילה אמרינן דליתא באשה משום דלא שייך גבה וע"כ כמאן דמהילא דמיא משא"כ לענין הטפת דם ברית ליתא מדינא גבה וע"כ פסולה גם לאחרים. ולפי"ז מבואר היטב דברי הש"מ דלענין הטפת דם ברית דמצותו משום ואתה את בריתי תשמור א"כ אשה אינה בדין הטפת דם ברית ושפיר הוי פירכא אף על גב דלא שייך גבה, משא"כ גבי מילה דעיקר הטעם משום דלא שייך גבה ולא מדינא וע"כ הקשה הש"מ שפיר דלא הוי פירכא. וגם דיש עוד לפרש דלענין מילה דלא שייך גבה שפיר הוי דינא כמאן דמהילא דמיא משא"כ לענין ואתה את בריתי תשמור לא מהני מה דלא שייכא מ"מ חסר לה הך דינא, וגם בזה יתבאר דברי הש"מ. (ע"י מ. מ.)

בדין מילה קודם זמנה

כתב הרמ"א (יו"ד סי' רסב ס"א) דמילה קודם זמנה דהיינו שמל בשבעת הימים הראשונים, אין צריך הטפת דם ברית, ואם מל בלילה צריך הטפת דם ברית, וצריך להבין ההפך בינייהו דבתרומתה לא קיים מצות מילה, ובתרווייהו ליכא מה למול עתה, והנה בגמ' שבת פ' ר"א דמילה (דף קל"ה ע"א) איתא דהטפת דם ברית אין דוחה שבת ואין זמנה ביום שמיני, ויכולים לקיים מצות הטפת דם ברית אף קודם שמיני כגולד מהול, ולכן כשמל קודם יום השמיני אף דמצות מילה לא קיים, מצות הטפת דם ברית מיהא קיים, אבל בלילה אין יכולים, דאנו פוסקים דמילה שלא בזמנה דינה ביום, וגם לא קיים מצות הטפת דם ברית. [א"ה, ע"י בחידושי הגר"ח לעיל שבת דף קלה מש"כ עוד בזה].

ובהתחובל (דף פ"ח ע"א) מה לאשה שכן אינה במילה, ובתוס' שם (ד"ה שכן) כתבו ששייך פירכא אף באופן דלא שייך כמו במילה באשה, דלא משום קולא הוא רק משום דלא שייכא, ובש"מ שם כתבו הראשונים שכן אינה במילה היינו שכן אינה בהטפת דם ברית, וזו היא קולא לגבי אשה.

וקשה דגם הטפת דם ברית אין שייך בה ולכן אין לה לפי האמת הדין דהטפת דם ברית, ולא משום דלא חייבה התורה את האשה בדין זה, והנה בגמ' איתא דאין יכול למול אלא מי שהוא בר מילה, ע"י בע"ז (דף כ"ז ע"א) דחד יליף מהמול ימול וחד יליף מואתה את בריתי תשמור, מאי בינייהו איכא בינייהו אשה, למאן דיליף מהמול ימול, אשה כמאן דמהילא דמיא, ולמאן דיליף מואתה את בריתי תשמור אשה לאו בת ברית, הרי מפורש יוצא מהגמ' דמצות מילה אין האשה נפקעת - דהיינו דפטורה מצד הכתוב דפטרתה תורה, אלא דאין שייך בה מצות מילה וכמהילא דמיא, אבל מברית היא מופקעת ולא בת ברית היא, ומה הפסוק הרי ידענן הטפת דם ברית, וא"כ הרי ניהא דמצות הטפת דם ברית ליתא גבה והיא פטורה ומופקעת ממנה.

ויש לבאר זה דמצות מילה הוא להכרית ערלתו וכיון דלאשה אין ערלה הרי היא כמהילא דמיא, ואין שייך לומר שהיא מופקעת ממצות מילה, רק דאין שייך בה המצוה, אבל הטפת דם ברית מואתה את בריתי תשמור ילפינן, והוא ענין הכנסה לברית, ונהי דאין שייך בה מ"מ הרי לא נכנסה לברית וחסר לה הברית שיש לאנשים, ושייך שפיר לומר דלאו בת ברית היא, דהיינו שהיא מופקעת מדין זה לגמרי, וקולא היא לגבי אשה. [ע"י בחידושי הגר"ח לקמן ע"ז דף כז ע"א מש"כ עוד בזה].

18. אילת השחר מסכת בבא קמא דף פח עמוד א

מה לאשה שכן אינה ראויה למילה. וכתבו בתוס' דאע"ג דלא שייכא בה מ"מ פירכא היא, ובשטמ"ק בשם הר' ישע' כתב דהפירכא ממה שלא צוה הכתוב להטיף ממנה דם ברית, וקשה דהא גם זה לא שייך בה, לכן ביאר

בכתבים בשם הגר"ח לפי"מ דמבואר בע"ז דף כ"ז דאיכא תרי טעמי למה נכרי פסול למילה, או משום דכתיב המל ימול ודרשינן דמי שהוא מהול הוא ימול, או משום דכתיב ואתה את בריתי תשמור וגוי אינו בברית, וקאמר דאיכא בינייהו אשה, דלמאן דיליף מן המל ימול אשה כמאן דמהילא דמיא, משא"כ למ"ד ואתה את בריתי תשמור אינה בברית. הרי מזה דלגבי מילה אינה ממועטת אלא דלא שייך בה ולכן הוי כאילו נימולה, משא"כ לגבי הטפת דם ברית אף על גב דג"ז לא שייך בה מ"מ היא נתמעטה מזה ולכן היא פסולה. וצע"ק דנמצא דהפסוק ממעט לאשה מברית אף על גב דלא שייך בה ולמאי הוצרך למעט, ונצטרך לדחוק דמיעט אותה כדי לפסול אותה למול.

ואפשר לבאר דברי הגמ' בע"ז הנ"ל דהנה במצות מילה אין העיקר חיתוך הערלה אלא שלא יהא הערלה, ולכן אין שום חסרון באשה, וכמו מי שנולד מהול דמי. אבל לגבי הטפת דם ברית המצוה היא עשיית ההטפה ולכן אפי' כשאין אפשרות מ"מ הא אין לה המצוה דמעשה הטפת דם ברית, לכן היא פסולה למול כיון דאין לה המצוה, וה"נ כאן שייך שפיר פירכא כיון דלה אין את המצוה. והנה מאי דקאמר מה לאשה שכן אינה במילה לכאורה הפירוש דאינה במצות מילה, וא"כ מאי מתרץ קטן יוכיח, דהא מ"מ אין הקטן מקיים מצות מילה, משמע דמאי דקאמר דאינה במילה היינו דלא מתקיים בה מצות מילה בגופה וע"ז משני דקטן יוכיח שמתקיים בגופו המצוה, ואף על גב דודאי לא נוכל לומר דאתרוג ישנו במצוה משום דמקיימין בו מצוה, דשאני הכא דהקיום הוא ע"י מעשה שעושים בגופו. ולסברת הריב"ש סי' קל"א הביאו בברכת שמואל קידושין סי' י"ח דבמילה עיקר המצוה על הבן אלא דהתורה הטילה את זה על האב כ"ז שהבן קטן שהוא יעשה את המצוה המוטלת על הבן, א"ש בפשיטות דיש קיום מצוה להקטן הזה שנימול.

19. שערים מצויינים בהלכה

שכן אין בכל המצות. פרש"י אלא במקצת, דהא אשה מחוייבת בלאוין ועונשין, וקטן ישנו במילה. ומכאן הביא ראה בחמדת ישראל (נר מצוה יב:) דקטן גופו ישנו במצות מילה, דאי אמרת דרק האב והב"ד מקיימו המצוה, א"כ קטן גם במצות מילה אינו. ועי"ש שכתב בדעת הרמב"ם דמצות מילה הוטל על הקטן מיד כשיהיה בן ח' ימים, אך מפני שהוא אינו בר דעת ואינו יכול למול בעצמו, הטילה התורה החיוב על האב ועל הב"ד, ועי"ז מקיים הקטן בעצמו מצות מילה, עי"ש.

20. חדושי הרשב"א על מסכת בבא קמא דף פח/א

אלא תיתי מגזלן ומחדא מהנך. והצד השווה שבהן שאינן בכל המצות, אשה או קטן אינן בכל המצוות וכן גזלן אינו נוהג במצוות. וזה תימה בעיני שאין זה צד השווה שגזלן מחויב הוא בכל המצוות אלא שפורק עול בגזל. ונראה לפרש שאף הגזלן אינו בכלל כל המצוות שהרי פסול לדון, אף אני אביא העבד שאינו בכל המצוות:

21. דבר יעקב מסכת בבא קמא דף פח עמוד א

טו] אלא תיתי מגזלן ומחד מהנך - רש"י מפרש הצד השווה שבהן שאינם זוהרים בכל המצוות, אשה או קטן מפני שאינם מצווים, וגזלן מפני רשעו אינו מקיים כל המצוות. ומקשה הרשב"א שאין זה צד השווה, שהגזלן באמת מחויב בכל המצוות, אלא שפרק מעליו עול גזל. ולכן מפרש הרשב"א שהגזלן אינו בכלל כל המצוות שהרי פסול לדון. [וכן פסול לשבועה].

ויוצא לפי מסקנת הגמ' שעבד אינו פסול לעדות מגזה"כ אלא ילפינן שעבד פסול בבמה מצינו מגזלן וחדא מהנך. ומקשים הכס"מ והלח"מ על הרמב"ם [עדות ט - ד] שכתב שעבד פסול כיון שאינו בכלל אחיו, וקשה דזה דלא כמסקנת הסוגיה.

22. בענין לא יומתו---עין ADDENDUM

23. שערים מצויינים בהלכה

שלא ירשנה כשתמות היא בחיי בעלה, ולא הרגיש הבעל במתנה זו, וכשתה בא רב שמואל בר אבא להחזיק במתנתו שלא ירשנה ר' אבא בעלה השני. ואיכא דאמרי, דמהך ר' אבא בעלה אתיליד ליה, אלא משום להברית את הנכסים מאחי דהו ליה מאבוה כתבינהו ניהליה. ועי' ברשב"ם מס' ב"ב (קנא. ד"ה אפילו).

כתבתינהו לנכסי לרב שמואל בר אבא ברה. כתב בשטמ"ק בשם גאון, איכא דאמרי דמבעל אחר דמיקרי אבא הוה ההוא מר שמואל, ומשום להברית את הנכסים מבעלה כתבינהו ניהליה. והר"י מלונל מוסיף, דהנכסים היו נכסי מלוג שמשועבד לבעל לפירותיהן ולירושה, דהיא עשתה כן

24. שערים מצויינים בהלכה

דף פח: אוקמיה בנכסי. פירש הר"י מלונל, דס"ל לר' ירמיה דבעל בנכסי אשתו יורש הוי, ואין היורש מוציא מיד הלקוחות, אלא מה שמוצא בני חרי יורש, אבל מה שמכר האב או האשה הפסידו היורשין.

25. שערים מצויינים בהלכה

✓ כתב בשו"ת אגרות משה (או"ח ח"ב סי' קיג) דמסתבר דבמוכר בקנין פירות לעכו"ם בארץ ישראל, יעבור אף לריש לקיש בלאו דלא תחנם מדאורייתא, אף שלהשכיר לעכו"ם אסור רק מדרבנן כדאיתא במס' ע"ז (כא.), ולמכור בית בחו"ל לעכו"ם אפילו רק קנין פירות, לא יהא אסור מדין ולא תביא תועבה אל ביתך, אף שלהשכיר אסור מדאורייתא כדאיתא התם.

26. תוספות מסכת בבא קמא דף פח עמוד ב ד"ה הכי אמר

הכי אמר שמואל זו אינו דומה למשנתנו - כדמסיק משום תקנת אושא משמע דאי לא תקנת אושא מודה שמואל דאין הבעל מוציא מיד הלקוחות דקנין פירות לאו כקנין הגוף דמי וא"ת והיאך מצא ידיו ורגליו דס"ל לעיל פ"ק (דף ט.) האחין שחלקו לקוחות הן וס"ל הכא דלאו כקנין הגוף דמי א"כ לא משכחת דמייתי ביכורים אלא חד בר חד עד יהושע בן נון כדקאמר בסוף השולח (גיטין דף מח. ושם) וכן קשה לרבא דפסק כר"ל בריש החולץ (יבמות דף לו. ושם) דקנין פירות לאו כקנין הגוף דמי וס"ל האחין שחלקו לקוחות הן בפרק ב' דקדושין (דף מב:) והיאך מצא ידיו ורגליו וגם אנו היאך מצאנו ידיו ורגליו דקיי"ל כר"ל וקיי"ל דאין ברירה דבסוף ביצה (דף לח.) פסקינן כר' אושעיא דבדאורייתא אין ברירה ומפרש ר"י דכל הנהו דאית להו דאין ברירה לא

יאמרו דהאחין שחלקו מחזירין זה לזה ביובל רק ר' יוחנן לחודיה להכי דייק עלה רבי יוחנן דלא מצא ידיו ורגליו אבל אנן לא ס"ל שיהא תלוי חזרת יובל בכך דהא רבי יוחנן גופיה מודה דבימי יהושע היו מביאין ביכורים אפילו אמרינן דלאו קנני הגוף דמי כדאמרינן אלא חד בר חד עד יהושע בן נון וחלוקת יהושע נמי אמר ביש נוחלין (ב"ב דף קיט:) דירושה היא להם מאבותיהם ואפ"ה לא חזרה אותה חלוקה ביובל דסברא הוא כיון שחלקו על פי נביא ואורים ותומים ובגזירת הכתוב ולפיכך הביאו ביכורים והשתא בהא סברא פליגי ר' יוחנן ושאר אמוראי דרבי יוחנן סבר דמההיא לא ילפינן דגזירת הכתוב היתה ושאר אמוראי סברי דמהתם ילפינן בכל חלוקת ירושה דאין מחזירין ביובל אף על גב דלקוחות הן.

27. דבר יעקב מסכת בבא קמא דף פח עמוד ב

[ח] תד"ה הכי וכו' וגם אנו היאך מצאנו ידינו ורגלנו דקיי"ל כר"ל וקיי"ל דאין ברירה וכו' - **הרמב"ם פוסק [ביכורים ד - ז וזכיה יב - יג] כמו ר"ל שקנני פירות לאו קנני הגוף דמי, ופוסק [שמיטה יא - כ] שהאחים שחלקו לקוחות הם ומחזירים זה לזה ביובל כיון שבדאורייתא אין ברירה, ומקשים הלח"מ [זכיה יב - יג] והפנ"י [גיטין מח א] בשם ברכת הזבח דא"כ הרמב"ם לא מצא ידיו ורגליו בבית המדרש. והנה התוס' הקשו לפי מאי דקיי"ל לא מצאנו ידינו ורגלנו בבית המדרש. ותירצו התוס' [בגיטין מח. בתי' א] שקיי"ל קנני פירות קנני הגוף, וזה א"א לתרץ לפי הרמב"ם [בהל' ביכורים] שפוסק קנני פירות לאו קנני הגוף.**

התוס' כאן והתוס' בגיטין [בתירוץ שני] תירצו שקיי"ל שאחין שחלקו א"צ להחזיר ביובל, וגם זה א"א לתרץ לפי הרמב"ם שפוסק [בהל' שמיטה] מחזירים ביובל.

א. הלח"מ מתרץ שהרמב"ם מתרץ קושית תוס' שלדינא חולקים על ר' יוסף [בגיטין מח א] שאומר שלמ"ד אין ברירה אם יסבור שקנני פירות לאו קנני הגוף, לא מצא ידיו ורגליו בכיהמ"ד, וסוברים שכדי שיהיה אפשר לקיים מצות ביכורים, האחים מקנים זה לזה קנני הגוף.

ב. השאג"א [סימן צ] והפנ"י ומנ"ח [מצוה תרו - ח] מתרצים שרב יוסף חולק על דברי רב חסדא [גיטין שם] שחילק בין יובל ראשון לשני, ולפי רב חסדא משכחת ביכורים ביובל ראשון שמביא וקורא כיון שקנה קנני הגוף, והרמב"ם פוסק כמו רב חסדא. ואמנם לפי רש"י שהפשט יובל ראשון בימי יהושע, אכתי קשה דלא משכחת דמייתי בכורים מימות יהושע אלא חד בר חד, אבל הרמב"ם לשיטתו [ביכורים ד - ז] מבאר יובל ראשון אצל כל מוכר ומוכר, וא"כ משכחת לה מצות בכורים ביובל ראשון של כל מוכר.

החת"ס בגיטין [ד"ה מחלוקת] חולק על השאג"א והפנ"י וס"ל שרק לענין מוכר מחלקים בין יובל ראשון ליובל שני, דביובל ראשון מוכר לגמרי כיון שמקבל זוזי, אבל אחים שחלקו שתמיד רגילות מימות יהושע שמחזירים ביובל, אין חילוק בין יובל א' ליובל ב'.

ג. השאג"א מתרץ שהסוגיה בגיטין ס"ל כמ"ד [ב"ב פב א] שלא יקרא מספק משום דמיחזי כשיקרא, אבל הרמב"ם פוסק כמ"ד דילמא אתי לאפקועי מתרו"מ, ולפ"ז היכא שחייב להביא וספק אם חייב לקרוא יכול לקרוא מספק, ואחים שחלקו הוי ספק אם חייב לקרוא, דאיכא ספק האם קיבל את חלקו או חלק חבריו כמש"כ התוס' [גיטין מז ב], וא"כ שפיר משכחת לה דמייתי בכורים וקורא, כיון שיכול לקרות מספק.

וקשה דהרמב"ם [תרו' א - כ] סובר כמו רש"י [בגיטין מז ב] שכל חטה וחטה שייכת חצי חצי לכל שותף, כמש"כ הכס"מ שם. וי"ל לפי התורת זרעים [דמאי ו - ז] והקה"י [גיטין סימן לד] שבאחים שירשו בשותפות מודה רש"י לשיטת התוס', שאינם שותפים בכל משהו, אלא כל אחד יש לו חלק וספק איזה חלק הוי שלו.

28. דבר יעקב מסכת בבא קמא דף פח עמוד ב

הש"ך [סימן קג - כ] סובר שתקנת אושא היתה שאם האשה מתה לפני הבעל, הבעל נעשה לוקח למפרע מזמן הנישואין גם על הקרקע [קנני הגוף].

ולפ"ז מבאר הש"ך את שיטת הרא"ש שסובר שהבעל אינו צריך להוציא הגוף מיד הלוקח כיון שהבעל נעשה לוקח למפרע על הגוף. ולפ"ז מתורץ גם הרא"ה שסובר כמו הרא"ש שהבעל קונה הקרקע למפרע, ולכן א"צ להוציא מיד הלוקחות, מיהו היכא שהבעל הסתלק מחיים מאכילת פירות, הסתלק ג"כ שלא יקנה הגוף מחיים ולכן אין הקרקע שלו למפרע ובכה"ג הבעל צריך להוציא מיד הלוקחות.

הקה"ח [סימן קג - ט] חולק על הש"ך ואומר שאין הטעם של הרא"ש משום שהבעל קנה הקרקע למפרע אלא לעולם הקרקע של האשה, אלא שקנני פירות של הבעל אלים כמו קנני הגוף ולכן אין האשה יכולה למכור קנני הגוף שיש לה בקרקע. התוס' [ב"ב קלו: ד"ה רבי יוחנן] כתבו שתקנת אושא היתה, האשה שמכרה בנכסי מלוג בחיי בעלה ומתה לא עשתה ולא כלום, משמע שסוברים שהמכירה לא חלה כלל.

29. דבר יעקב מסכת בבא קמא דף פח עמוד ב

יב[תד"ה באושא וכו' וא"ת לר' יוחנן למה הוצרכו לתקן כיון דכקנין הגוף דמי - התוס' מקשים כיון שיש לבעל קנין פירות בנכסי מלוג, א"כ לפי ר' יוחנן שסובר ק"פ כקה"ג אין האשה יכולה למכור קה"ג ולמה היה צורך לתקן תקנת אושא. ועל קושיה זו נאמרו תירוצים רבים.

א. התוס' מתרצים שמייירי באופן שהבעל הסתלק מאכילת פירות. החוסן ישועות [ב"ב קלו ב] מקשה שהוי מילתא דלא שכיחא שהבעל יסתלק, ורבנן אינם מתקנים היכא שהוי מילתא דלא שכיחא.

ב. התוס' [כתו' נ א] והרמב"ן, הר"ן והרשב"א בב"ב מתרצים שצריך תקנת אושא בנכסים שהבעל נתן במתנה לאשתו שקיי"ל [ב"ב נא ב] שאינו אוכל בהם פירות.

ג. עוד תירצו התוס' [בכתו' נ. ויבמות לו ב] והרמב"ן, הרשב"א והר"ן בב"ב שבאמת מהגמ' [ב"ק פח א] משמע שלפי ר' יוחנן לא היה צורך בתקנת אושא, ומי שאומר שהוי תקנת אושא סובר כמו ר"ל.

ד. עוד תירצו הרמב"ן והר"ן בב"ב שאילולא תקנת אושא היה הבעל צריך לשלם ללוקח דמי הקרקע שלוקח ממנו, ותיקנו באושא שהבעל לוקח ראשון ואינו צריך לשלם ללוקח. התורי"ד [במילואים] מביא מחלוקת הגאונים האם הבעל צריך לשלם ללוקח [אחרי תקנת אושא].

30. בענין קנין פירות [לאו] כקנין הגוף דמי – עיין באריכות במראה מקומות גיטין דף מז: ומח

=====

1. דף על הדף מסכת בבא קמא דף פח עמוד א

בגמ': מה לאשה שכן אינה ראוי' למילה תאמר בעבד שהוא ראוי למילה. במגן אברהם (סי' מ"ו סק"ט) הביא מהב"ח, דכמו דמבואר שם (בסעיף ה') שאם בירך "זוקף כפופים" לפני "מתיר אסורים", שוב לא יברך "מתיר אסורים" שבכלל מאתים - דהיינו זוקף כפופים, מנה - דהיינו מתיר אסורים, ה"נ אם קדם ובירך "שלא עשני אשה" שוב לא יברך "שלא עשני עבד" שהרי אשה עדיפה מעבד, ובכלל מאתים מנה.

והקשה ע"ז הגרעק"א בהגהותיו שהרי הכא בסוגיין מבואר שיש מעלה בעבד דליתא באשה, לגבי מצות מילה דאיתי' בעבד וליתי' באשה, וא"כ אין עבד בכלל אשה, דהרי הוא עדיף מינה לענין מילה, וא"כ אמאי לא יברך "שלא עשני עבד" גם אחרי שכבר בירך "שלא עשני אשה".

עיין עוד בהגהות הגרעק"א יו"ד (סי' רס"ז סק"א) שמדייק מדברי השולחן ערוך והרמב"ם דאין על העבד עצמו שום חיוב למול א"ע, והחיוב הוא רק על האדון למול אותו, שכמו שהאשה פטורה ממילה אף ממילת בנה, כן העבד פטור לגמרי ממילה. [ולפ"ז לכאן מיושב השגת הגרעק"א הנ"ל על המגן אברהם, דאין שום מעלה בהעבד עצמו יותר מאשה, וכל המעלה שמבואר כאן שהוא ראוי למילה, היינו שהוא חפצא של מצוה של האדון, אבל בעבד עצמו אין זו מעלה].
ובדעת התוס' כאן מתלבט הגרעק"א אי סוברים כמו הרמב"ם, או סוברים שישנו חיוב על העבד עצמו, עיין שם בדבריו.

ADDENDUM

1. ספר דברים פרק לב
(ד) הצור תמים פעלו כי כל דרכיו משפט א-ל אמונה ואין עול צדיק וישר הוא:
2. ספר שמות פרק כ
(ב) אנכי ידוד אלקיך ... (ה) לא תשתחוה להם ולא תעבדם כי אנכי ידוד אלקיך קל קנא פקד עון אבת על בנים על שלשים ועל רבעים לשנאי:
3. ספר דברים פרק כד
(טז) לא יומתו אבות על בנים ובנים לא יומתו על אבות איש בחטאו יומתו:
4. ספר שמות פרק לד
(ו) ויַעֲבֹר ה' עַל פְּנֵי נִיִּקְרָא ה' ה' קל רחום וחסון אֶרֶץ אֲפִים וְרַב חֶסֶד וְאֶמֶת:
(ז) נָצַר חֶסֶד לְאֲלֹפִים נָשָׂא עֹון וְנָפֶשׁ וְחִטָּאָה וְנִקָּה לֹא יִנָּקֶה פֶּקֶד עֹון אֲבוֹת עַל בָּנִים וְעַל בְּנֵי בָנִים עַל שְׁלֹשִׁים וְעַל רִבְעִים:
5. ספר דברים פרק כד
(טז) לא יומתו אבות על בנים ובנים לא יומתו על אבות איש בחטאו יומתו:
6. רש"י על דברים פרק כד פסוק טז
(טז) לא יומתו אבות על בנים - בעדות בנים וא"ת בעון בנים כבר נאמר איש בחטאו יומתו אבל מי שאינו איש מת בעון אביו והקטנים מתים בעון אבותם ביד
7. תלמוד בבלי מסכת סנהדרין דף כז/ב
דתנו רבנן לא יומתו אבות על בנים מה תלמוד לומר אם ללמד שלא יומתו אבות בעון בנים ובנים בעון אבות הרי כבר נאמר איש בחטאו יומתו אלא לא יומתו אבות על בנים בעדות בנים ובנים לא יומתו על אבות בעדות אבות ובנים בעון אבות לא והכתיב פוקד עון אבות על בנים התם כשאוחזין מעשה אבותיהן בידיהן כדתניא ואף בעונות אבותם אתם ימקו כשאוחזין מעשה אבותיהם בידיהם אתה אומר כשאוחזין או אינו אלא כשאין אוחזין כשהוא אומר איש בחטאו יומתו הרי כשאוחזין מעשה אבותיהן בידיהן ולא והכתיב וכשלו איש באחיו איש בעון אחיו מלמד שכולן ערבים זה בזה התם שהיה בידם למחות ולא מיחו
8. ספר גור אריה על שמות פרק כ פסוק ה
[יא] כשאוחזין מעשה אבותיהם בידיהם. דאם לא כן הרי כתיב (דברים כד, טז) "לא יומתו אבות על בנים", אלא כאן כשאוחזין מעשה אבותיהם בידיהם. ואם תאמר, וכי בשביל שחטא יוסף לו עונש, דסוף סוף "איש בחטאו יומתו" (שם), דע כי זה דבר נפלא, כי הבן הוא ענף האב, כמו שהענף הוא חלק מן השורש היוצא ממנו, ולפיכך כאשר אוחז מעשה אבותיו בידי - הרי הוא נחשב חלק אחד מן האב, דהבן הוא כרעיה דאבות, ולא שייך בזה "איש בחטאו יומת", כיון דהוא חלק האב, כמו שהענף הוא חלק השורש, ויוצא ונמשך הימנו הבן. אבל אם אין אוחז מעשה אבותיו בידי, הרי הוא נפרד מן השורש, וכאילו היה ענף שהוא כבר נפרד מן השורש, ושוב לא נענש בחטא אבותיו. ויש בזה עוד דבר נפלא מאוד:
9. ספר תורת חיים על סנהדרין דף קב/א
לאחר עשרים וארבעה דורות נגבה פסוק זה. לפי שנאמר פוקד עון אבות על בנים על בני בנים וגו' ואמרו חז"ל כשאוחזין מעשה אבותיהן בידיהן וכן ת"א על בנין מרדין והטעם נראה משום דזימנין האב חוטא ואין הקב"ה

פורע ממנו את הכל אלא הוא יתברך ברחמיו מסלק החטא ההוא לצד אחר כאלו נשכח ממנו כביכול וכשרואה אחד מבני בניו אוהז מעשה האב בידו חוזר וניעור החטא הקדום ונזכר לפניו יתברך וכיון דברא כרעא דאבוה הוא פורע לו יתברך גם את חטא האב ...

10. אור החיים על שמות פרק כ פסוק ה

ואם דור ב' התעיבו כמעשה אבות, אז יפקוד עליהם עון אבותם, אתם ימקו, ועדיין ישנו לקנאות רשע האב בפרעון הבנים, ולפעמים יוסיף ה' להאריך אפו, גם לדור ב', ותולה להם עד דור ג', לטעם עצמו האמור, וכשירשיעו יפקוד עליהם [וכו'] (וגו'), ולפעמים יוסיף גם כן להאריך אפו גם לדור ג', אבל דור רביעי אין עוד תקוה להם, כי הושרשו בקליפה לא יתקו ממנה, ובערה במ קנאת ה', עונם ועון אבות אבותם מדור ראשון יחרב, והטעם כי כולם בחינת רע שלשלת אחת...

11. ספר יחזקאל פרק יח: כ

הנפש החטאת היא תמות בן לא ישא בעון האב ואב לא ישא בעון הבן צדקת הצדיק עליו תהיה ורשעת רשע עליו תהיה:

12. תלמוד בבלי מסכת מכות דף כד/א

אמר ר' יוסי בר חנינא ארבע גזירות גזר משה רבינו על ישראל באו ארבעה נביאים וביטלו משה אמר וישכון ישראל בטח בדד עין יעקב בא עמוס וביטלה [שנאמר] חזל נא מי יקום יעקב וגו' וכתוב ניחם ה' על זאת [וגו'] משה אמר ובגוים ההם לא תרגיע בא ירמיה ואמר הלוך להרגיעו ישראל משה אמר פוקד עון אבות על בנים בא יחזקאל וביטלה הנפש החוטאת היא תמות

13. מהרש"א על מכות דף כד/א

משה אמר פוקד עון וגו'. משה גופיה אמר איש בחטאו יומתו ובפ"ק דברכות רמינן הני קראי אהדדי ומשנינן הא דכתיב פוקד עון אבות וגו' כשאוחזין מעשה אבותיהם בידיהם ודכתיב איש בחטאו וגו' כשאין אוחזין כו' אבל קרא דחזקאל הנפש החוטאת היא תמות משמע ליה דאירי אף כשאוחזין מעשה אבותיהם בידיהם וביטל גזירת משה דכתיב בתר האי קרא בן לא ישא בעון אב וגו' ורשעת הרשע עליו תהיה והרשע כי ישוב וגו'.

14. ערוך לנר על מכות דף כד/א

משה אמר פוקד עון אבות, וזה ביטל יחזקאל כשאמר נפש החוטאת היא תמות, שזה פירוש דברי משה דאם הבן צדיק לא ימות בעון אב, אבל אם הוא נפש חוטאת אז נענשה בעונה ובעון אבותיה, כמו שדרשו רז"ל פוקד עון אבות בשאוחזים מעשה אבותיהם, וזה נפש החוטאת היא תמות

15. ספר פנים יפות על שמות פרק כ פסוק ה

כי אנכי ה' אלקיך א-ל קנא פוקד עון אבות וגו'. אחז"ל [סנהדרין כז ע"ב] והא כתיב איש בחטאו ימותו, כאן כשאוחזין מעשה אבותיהם בידיהם, וכן פירוש התרגום כד משלמין בניה למחטא בתר אבהתהון, ענינו כי העון שהוא מזיד ופוגם במחשבתו, אף הבן הנאצל ממחשבת אביו הוא דבוק בו, אבל בחטא שהוא שוגג בלא מחשבה, אין בזה דביקות בזרעו אחריו, ע"כ כתיב איש בחטאו ימות שהוא שוגג, אבל עון שהוא מזיד פוקד עון אבות על בנים... והיינו דכתיב [איכה ה, ז] אבותינו חטאו ואינם ואנחנו עונותיהם סבלנו שהוא המזיד שמתקיים מחשבת אב בבנים. ובה י"ל מ"ש דוהע"ה [תהלים קד, לה] יתמו חטאים מן הארץ ורשעים עוד אינם וגו', שהחטאים שהם שוגג יתמו מן הארץ כשהם מתים, ואין עונש לבנים, אבל הרשעים שהם מזידים, אף שאינם בעולם עוד, הוא מתקיים בבניהם, והיינו דאמר עוד אינם אף לאחר שאינם בעולם:

16. ספר בית אלקים - שער התשובה - פרק עשירי

ולסבת הסתלקות קצת מכיבוד אב ואם לבת כשתנשא להיותה תחת רשות בעלה, זכה לו הא-ל ית' בקטנותה ונערותה יותר מן הזכר, והוא ענין מכירתה כמ"ש (שמות כ"א) וכי ימכור איש את בתו לאמה וכו', ועל דרך זה

הבנים הקטנים הם כנכסי האב וקניניו והם נענשים ומתים בעון אבותם, וכמו שאמרו ז"ל בשבת (ל"ב) בעון נדרים או בעון ביטול תורה או מזוזה בנים מתים כשהם קטנים, וכשהם גדולים אינם נתפשים בעון אבותם, כמו שכתוב (דברים כ"ד) איש בחטאו יומתו, **כשהוא איש לא יומת אלא בחטאו, וכמו שאמרו בסנהדרין (כ"ז) כשהוא אומר איש בחטאו יומתו כשאוחזין מעשה אבותיהם בידיהם, כי אפי' שאוחז מעשה אבותיו אינו מת אלא בחטאו, אבל יסורין יסבול בעון אבותיו כשאוחז מעשיהם**, כי המיתה על חטאם הוא ששלל מהם לא היסורין, כמו שאמר איש בחטאו יומתו, שיש לו חטא ולאביו חטא **ואינו מת אלא על חטאו**, אפילו שנמשך לו מחטא אביו שאחז מעשיו, ולכך אמר הכתוב פוקד עון אבות על בנים כשאוחזים מעשה אבותם בידם ג"כ, והם נענשים על חטאם, אלא שאינה מגעת הפקידה עד המות אלא ביסורים, כי כיון שבקטנותם היו נענשים במיתה בענין אבותם, די להם כשיגדלו שלא יענשו במיתה כי אם ביסורין בעון אבותם ועונם שאחזו בהם, אבל לא תמשך עונש לבנים בעון אבותם ואפילו אוחזים מעשיהם כי אם עד שלשים ועד רבעים כמ"ש הכתוב, כי אין האדם משיג לראות בני בנים כי אם עד דור רביעי, וכמ"ש הכתוב (בראשית נ') וירא יוסף לאפרים בני שלשים גם בני מכיר וגו', וכיון שאינם נענשים על עון אבותם כי אם כשאוחזים מעשיהם, א"כ אי אפשר שימשך פקידת העון על יותר מרבעים, כי הבאים אחריהם לא ישיגו לראות האב הזקן חמישי להם כדי שיאחזו מעשיו ויענשו ג"כ על עונו...

17. שפתי חיים (מועדים א' ע' תפ"ה)

"אנחנו ואבותינו חטאנו". יש לשאול מדוע צריך להזכיר חטאי האבות? ועוד, שנראה כאילו אנו באים להצטדק וללמד זכות על עצמנו, שאשמתנו אינה כל כך גדולה, כי חטאנו בגלל שאבותינו חטאו, והרי וידוי הוא להיפך, על המתודה להכיר באשמתנו ולא לנסות להקל בחומר עוננו ומדוע אנו אומרים "אבל אנחנו ואבותינו חטאנו" היה עלינו לומר לכאורה לפי הסדר אבל אבותינו ואנחנו חטאנו? אכן בגמ' (יומא פז:) לא כתוב ואבותינו, אך בפסוק כתוב (נחמיה א, ו) "ואני ובית אבי חטאנו".

התשובה היא על פי שאלת הגמ' (ברכות ז.) שיש סתירה בפסוקים "כתיב פקד עון אבות על בנים (שמות כ, ה) וכתוב ובנים לא יומתו על אבות?" (דברים כד, טז). ומתוצאת הגמ' "כשאוחזין מעשה אבותיהם בידיהם" השי"ת מענישם על חטאי האבות, וכשאין אוחזין מעשה אבותיהם בידיהם, אז בנים לא יומתו על אבות. והביאור הוא, מכיון שבעצם תפקידנו הוא לתקן חטאו של אדם הראשון וכל חטאי הדורות שקדמו לנו כדי להביא את הבריאה לשלימותה, אך לא זו בלבד שלא תיקננו אלא שאחזנו מעשי אבותינו הרעים והוספנו עוד קלקולים בחטאנו, וזהו הוידוי שלנו "אנחנו ואבותינו חטאנו" כלומר חטאנו הוא כפול שלא זו בלבד שלא תיקננו חטאי אבותינו אלא "אנחנו" חטאנו בחטאים משלנו, וגם אחזנו במעשי אבותינו, לכן לחובתנו אנו מזכירים ואבותינו חטאנו".